

ACADEMIA ROMÂNĂ
Comitetul Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii
– Divizia de Istoria Științei –

STUDII ŞI COMUNICĂRI/DIS

Vol. XIX/2026

MEGA

STUDII ŞI COMUNICĂRI / DIS

Vol. XIX / 2026

STUDII ȘI COMUNICĂRI/DIS

– publicație fondată de acad. Gleb Drăgan –

REDACȚIA:

Director: Acad. Dumitru MURARIU

Redactor-şef: Acad. Mihail-Viorel BĂDESCU

Redactor-şef adjunct: dr. Tiberiu TĂNASE

Secretar de redacție: C.Ş. Mirela-Adriana ANGHELACHE

Colegiul de redacție: Viorela-Valentina DIMA, Edith-Mihaela DOBRESCU, Emilian M. DOBRESCU, Dan GÎJU, Emil HEDEȘIU, Marian MOŞNEAGU, Alba-Iulia-Catrinel POPESCU, Nicolae ROTAR, Narcis ZĂRNESCU.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine autorilor

Adresa redacției:
Calea Victoriei, nr. 125, camera 31, sectorul 1 Bucureşti, cod 010071

Adresa web: http://www.studii.crifst.ro

Administrator pagină web: Nicolae Sfetcu, Mirela-Adriana Anghelache

ACADEMIA ROMÂNĂ
Comitetul Român de Istoria şi Filosofia Științei şi Tehnicii
– Divizia de Istoria Ştiinței –

STUDII ŞI COMUNICĂRI / DIS

Vol. XIX / 2026

MEGA
Cluj-Napoca, 2026

Revista este inclusă în baza de date internațională CEEOL

Revista este inclusă în baza de date internațională
ICI Journals Master List

© Autorii, 2026

Responsabilitatea conţinutului, interpretărilor şi părerilor exprimate în paginile revistei revine exclusiv autorilor.

ISSN 1844 – 9220
ISSN-L 1844 – 9220

Editura MEGA
Cluj-Napoca
e-mail: mega@edituramega.ro
www.edituramega.ro

CUPRINS

ANIVERSĂRI, COMEMORĂRI

George M. CROITORU
135 de ani de la nașterea academicianului Aurel A. Beleș, personalitate de referință a ingineriei civile din România 13

Dumitru CURCĂ
Viața și opera fiziologului academician (m.c.) prof. univ. dr. Ioan Athanasiu (1868-1926). Comemorare la 100 ani de la moartea savantului 35

George M. CROITORU
65 de ani de la construcția pavilionului Expoziției Realizărilor Economiei Naționale din București 87

STUDII ȘI COMUNICĂRI

Adriana VÂLCU, Șerban GHINOIU
Istoria Serviciului central de măsuri și greutăți din Romania 101

Mirela-Adriana ANGHELACHE
Revoluția invizibilului: Femeile de știință care au descifrat misterele atomului. Contribuții feminine la cercetarea radioactivității 125

Daniela Georgiana GOLEA, Lucian Ștefan COZMA
Oameni de știință și inventatori români, precursori ai tehnologiilor de intervenție asupra factorilor de mediu 155

PERSONALITĂȚI

Filofteia REPEZ
Elena Văcărescu – Contribuții la dezvoltarea culturii și diplomației 187

Magda STAVINSCHI
Ștefan C. Hepites şi Spiru Haret – Doi ctitori ai astronomiei româneşti 205

EVOCĂRI

Mircea Victor RUSU
Amintiri cu profesorul Horia Hulubei 223

VARIA

Alin M. OLĂRESCU
Aspecte tehnico-administrative ale întovărăşirii agro-zootehnice „30 Decembrie Drumul Belşugului" din Stroeşti-Argeş 251

SEMNAL EDITORIAL, RECENZII

George M. CROITORU
Nicolae Șt. Noica: Palatul înaltei curți de conturi şi ctitorul său, George I. Lahovary – 125 de ani 277

Mirela-Adriana ANGHELACHE
Filofteia Repez, Laurențiu Bădiciou: Alexandru Antemireanu. Pagini de duioasă amintire 283

IN MEMORIAM

Dan OTTIGER DUMITRESCU, Ada-Maria MARQUARDT
Gabriela Andrei (1946–2025). Modestie, distincție, pasiune pentru cercetarea ştiințifică 289

NOTA REDACȚIEI

Divizia de Istoria Științei la Congresul Național al Istoricilor Români. București, 9–12 septembrie 2026 309

CONTENTS

ANNIVERSARIES, COMMEMORATIONS

George M. CROITORU
135 years since the birth of academician Aurel A. Beleș, a major personality of civil engineering in Romania 13

Dumitru CURCĂ
Life and work of the academician physiologist (cor. mem.) PhD prof. Ioan Athanasiu (1868-1926): Commemoration of 100th years since the scientist's death 35

George M. CROITORU
65 years since the construction of the National Exhibition Pavilion in Bucharest 87

STUDIES AND COMMUNICATIONS

Adriana VÂLCU, Șerban GHINOIU
The history of the Central Service of Measures and Weights of Romania 101

Mirela-Adriana ANGHELACHE
The revolution of the invisible: The women scientists who revealed the secrets of the atom. Women's contributions to the study of radioactivity 125

Daniela Georgiana GOLEA, Lucian Ștefan COZMA
Romanian scientists and inventors, forerunners of environmental intervention technologies 155

PERSONALITIES

Filofteia REPEZ
Contributions to the development of culture and diplomacy 187

Magda STAVINSCHI
Ștefan C. Hepites and Spiru Haret – Two founders of Romanian astronomy 205

RECOLLECTIONS

Mircea Victor RUSU
Remembering professor Horia Hulubei.....223

VARIA

Alin M. OLĂRESCU
Technical and administrative aspects of the "December 30, the Road to Abundance" agricultural and livestock cooperative in Stroeşti, Argeş.....251

EDITORIAL SIGNAL, REVIEWS

George M. CROITORU
Nicolae Șt. Noica: the Palace of the Romanian Court of Audit and its founder, George I. Lahovary – 125 years.....277

Mirela-Adriana ANGHELACHE
Filofteia Repez, Laurențiu Bădiciu: Alexandru Antemireanu. Pages of tender remembrance.....283

IN MEMORIAM

Dan OTTIGER DUMITRESCU, Ada-Maria MARQUARDT
Gabriela Andrei (1946–2025). Modesty, distinction, passion for scientific research.....289

EDITOR'S NOTE

Division of History of Science at the National Congress of Romanian Historians Bucharest, September 9–12, 2026.....313

ȘTEFAN C. HEPITES ŞI SPIRU HARET – DOI CTITORI AI ASTRONOMIEI ROMÂNEŞTI

Magda STAVINSCHI[1]
magda_stavinschi@yahoo.fr

ABSTRACT: In February 1851, only a few days apart, two scholars were born, whose lives may be considered parallel – from the beginning almost to the very end. The last time their paths crossed was at the founding of the Astronomical Observatory in Bucharest, an institution that Ștefan C. Hepites had long envisioned. On April 1, 1908, the Minister of Public Instruction, Spiru Haret, signed the decree establishing the Meteorological and Astronomical Observatory under the unified leadership of Nicolae Coculescu. Meteorology would regain its independence only in 1920. We shall attempt to follow the destinies of these two scholars, who may be regarded as founders of Romanian astronomy. In recognition of all they did for the advancement of astronomy, their portraits stand at the head of the gallery of astronomers at the Bucharest Observatory of the Astronomical Institute of the Romanian Academy.

KEYWORDS: Ştefan C. Hepites, Spiru Haret, meteorology, astronomy, 1851.

Ianuarie 1859. Zile friguroase pe care mulți le aşteptau cu nerăbdare. Va fi sau nu răsturnată istoria? Cu doar puțin timp în urmă, la 5 (17) ianuarie, moldovenii îl aleseseră domn pe colonelul, cu serioase studii juridice, Alexandru Ioan Cuza. În ziua de 24 (5 februarie) urmau alegerile la Bucureşti.

Sus, pe dealul Filaretului, în conacul juristului Constantin Bosianu, arnăuții supravegheau din turn împrejurimile, obloanele erau bine ferecate cu drugi de fier, iar uşile salonului octogonal erau închise, lăsând să se vadă doar gemulețele multicolore (roşu, galben şi albastru). Acolo „s-a plămădit, în parte, unul dintre cele mai mari acte din istoria României,

[1] Dr. în Astronomie, Cercetător ştiințific onorific la Institutul Astronomic al Academiei Române, membru al DIS/CRIFST al Academiei Române, Officier de l'Ordre National du Mérite. www.astro.ro/magda.

Fig. nr. 1 – Ştefan C. Hepites.

Fig. nr. 2 – Spiru Haret.

acolo s-au ținut în taină multe dintre întrunirile în care o mână de oameni hotărâți puneau la cale una dintre acțiunile ce aveau să ducă la Unirea Principatelor. Acolo, în *Vila Bosianu* s-au ținut cele mai multe întruniri în care s-a hotărât alegerea Domnitorului Ion Cuza şi în Muntenia, îndată după ce avea să fie ales în Moldova. Iar în ziua alegerii, de acolo din *Dealul Filaretului*, din *Vila Bosianu* au pornit căpeteniile mişcării în fruntea cetățenilor ca să manifesteze energic sub ferestrele *Divanului ad-hoc*, spre a impune *voința românilor*." Noul domnitor al Moldovei este ales şi de munteni, astfel că actul mult aşteptat se împlinise.

Aşa îşi nota astronomul Gheorghe Demetrescu amintirile profesorului său de română Vasile Păun care, „în fragedă tinerețe, a trăit acele timpuri mărețe ale Unirii şi a mers şi el în gloată din *Dealul Filaretului* la *Divanul ad-hoc*".

Alexandru Ioan Cuza, domn al Moldovei şi apoi al Țării Româneşti, devenea la 24 ianuarie (5 februarie 1862), când a unificat Parlamentul şi Guvernul, domnitor al Principatelor Unite, formând statul român unitar. În scurta sa domnie, a modernizat țara.

Printre cele dintâi reforme înfăptuite pe vremea lui a fost cea a învățământului (1864) şi asta după ce au fost înființate două universități: mai întâi la Iaşi (la 26 octombrie 1860), apoi la Bucureşti (4/16 iulie 1864).

Dar cine să slujească în aceste înalte foruri de învățământ care se doreau la nivelul celor europene? Cea mai bună soluție (istoria se repetă!) era ca tinerii să fie specializați la universitățile deja recunoscute pentru performanțele lor. Bursele nu aşteptau decât candidați pe măsură.

Îi voi aminti doar pe doi dintre ei, care vor răsplăti din plin încrederea ce li s-a acordat.

În februarie 1851, la numai câteva zile diferență, se năşteau doi viitori savanți: Ştefan C. Hepites şi Spiru Haret, primul la 5 februarie, al doilea la 15.

Destinul a făcut să aibă multe în comun [1]: numele părinților – Costache şi Smaranda, cursurile preuniversitare urmate la Bucureşti: Hepites gimnaziul „Matei Basarab", spoi Şcoala Militară pe care o absolvă ca şef de promoție în 1869, în acelaşi an în care Haret absolvă Liceul „Sf. Sava". Amândoi îşi vor continua studiile în străinătate: primul la Bruxelles (doctorat în ştiințe matematice şi fizice, apoi o diplomă de inginer), al doilea la Paris. Bine cunoscută este teza de doctorat a lui Haret de la Universitatea din Paris, unde obținuse şi o licență în matematică (1875) şi alta în fizică (1876). La 30 ianuarie 1878 este primul român care-şi trece o teză de doctorat în matematică la Sorbona, mai exact în mecanică cerească – *Sur l'invariabilité des grands axes des orbites planétaires* [1]. Lucrarea este prezentată în fața unei comisii prezidate de renumitul profesor Victor Alexandre Puiseux (1820–1883) şi va fi publicată în Tomul XVIII al Memoriilor Observatorului din Paris. Studiind teza lui Haret, Félix Tisserand (1845–1896) recomanda, în celebra sa carte *Traité de mécanique céleste*, vol. I, extinderea metodei la cazul planetei Saturn, pentru a verifica rezultatele lui Le Verrier privind perturbațiile acestei planete.

Reîntors în țară, Haret este prins de cursurile pe care le va ține la Universitatea din Bucureşti sau la Şcoala de poduri şi şosele, dar şi de politică. Pentru astronomie avea nevoie, la fel ca şi alți tineri specializați în astronomie în străinătate, de un Observator astronomic, pentru care militaseră mai multe personalități din acea epocă, printre care şi Hepites. Asta nu înseamnă că nu a mai publicat în acest domeniu care-i deschisese drumul spre ştiință (v. Bibliografia selectivă).

Hepites va lucra la Bruxelles, şi anume la Observatoire Royal de Belgique de la Uccle. În 1876 este numit director al acestui Observator Jean-Charles Houzeau de Lehaie (1820–1888), care va crea acolo două departamente: astronomia şi meteorologia. Poate că acesta a fost un model pentru tânărul student Hepites pentru Institutul pe care-l va fonda în anul 1884.

Cum tot ce a făcut de-a lungul întregii sale vieți a fost de performanță; cercetările sale erau apreciate ca atare, astfel că, la numai 29 de ani, Academia Română îl alege membru corespondent.

Pe aceleaşi criterii fusese ales şi Haret în 1879.

Prima realizare remarcabilă a Institutului Meteorologic al României va fi seria *Analelor de meteorologie*. Realizările lui Hepites în meteorologie sunt cunoscute nu numai în țară, dar şi pe alte meridiane ale globului. Se ştie mai puțin despre contribuțiile sale în alte ştiințe pe care le va promova în România.

Ştefan C. Hepites avea nu numai o cultură ştiințifică remarcabilă şi un talent organizatoric rar întâlnit, dar şi o adevărată viziune multidisciplinară.

De pildă, inițiază studiile de metrologie în România. La 15 septembrie 1864, Principatele Unite ale Moldovei şi Țării Româneşti aderă la sistemul metric, iar în 1866 este promulgată *Legea pentru adoptarea sistemului metric de greutăți şi măsuri*. Hepites este numit în comisia pentru punerea în aplicare a unei alte legi, cea din 1884, care impune definitiv noul sistem. Legile vor putea fi respectate doar în cadrul unui Institut de specialitate căruia tot el îi pune bazele în 1889 – Serviciul de măsuri şi greutăți.

În anul 1895 înființează prima stație seismică, tot pe dealul Filaret, deoarece „cutremurele n-au fost niciodată studiate temeinic la noi din punct de vedere al frecvenței şi intensității lor”[2]. Acest serviciu va publica de acum anual *Registrul de cutremure* şi va elabora prima listă a vechilor seisme înregistrate pe pământ românesc. În anul următor, celor două seismoscoape, capabile să avertizeze[3] sonor producerea unui cutremur,

---

[2] Afirmația este legată de începuturile seismologiei româneşti, în perioada în care Hepites organiza primele rețele de observații macroseismice.

[3] Cu sensul de a detecta un cutremur. „În 1889 procură pentru Institut două seismoscoape cu tije sistem Brassart din Roma. Ele au fost instalate în camera barometrelor pe două picioare de zidărie special construite. Amândouă aceste instrumente erau puse în legătură cu două sonerii electrice aflate în biroul directorului Institutului. Una din el, sunând, avertiza cutremurul iar a doua era pusă în legătură cu un orologiu care, în stare normală, nu mergea. Când însă, printr-o zguduire, tija ieşea din poziția normală, soneria intra în funcțiune iar orologiul se punea în mişcare arătând în timpul scurs din momentul producerii cutremurului de pământ. Dar aceste instrumente nu erau în stare să înregistreze undele scoarței. De aceea Hepites cere fonduri pentru procurarea de instrumente înregistratoare, la fel cu cele văzute de el la Observatoarele pe care le vizitase în străinătate. Cererea a rămas însă fără răspuns.” [5], p. 25.

li se adaugă un pavilion de magnetism terestru. Rețeaua de observații macroseismice funcționează în paralel cu impresionanta rețea de stații meteorologice.

A fost, de asemenea, preocupat de stabilirea unei ore uniforme pe teritoriul românesc, fără de care țara nu putea să țină pasul cu modernizările din ce în ce mai rapide din Europa şi mai ales cu comunicațiile care deveneau tot mai utile pentru o economie înfloritoare. Cu o putere rară de muncă, dar şi cu o perseverență neobişnuită, reuşeşte să determine autoritățile vremii să elaboreze un decret care impune, începând cu anul 1891, ora căilor ferate ca oră oficială pe tot teritoriul României. Iată cum suna decretul:

Carol I

Prin grația lui Dumnedeŭ şi voința națională, Rege al României.

La toți de față şi viitor, sănătate:

Art.II – Se introduce cu începere de la 1 dec. 1891, în serviciile publice din toată țéra, ca oră oficială, ora adoptată de căile ferate române, stabilite la ultima conferință ținută la Stocholm cu dilele de 17 şi 18 iunie din urmă şi la care conferință au luat parte şi delegații căilor ferate române.

Preşed. Cons. Nostru de miniştri este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a dispositiunilor acestui decret.

Dat în Bucuresci, la 15 Nov.1891

Carol

Doar că o lege nu era suficientă. Ora trebuia determinată cu o precizie cum nu se mai făcuse încă pe meleagurile româneşti. Astfel, în urma numeroaselor solicitări, pe care le face începând cu anul 1888, reuşeşte să creeze, în 1892, primul serviciu al orei. Dacă mai adăugăm la aceasta şi preocupările lui pentru adoptarea calendarului apusean pe teritoriul românesc, Hepites poate fi considerat *părintele orei naționale*. Într-adevăr, el va fi unul din autorii *Proiectului de lege pentru introducerea calendarului apusean drept calendar al statului în viața civilă,* emis la 25 ianuarie/6 februarie 1900, dar care va fi aplicat abia în 1919, când ziua de 1 aprilie a devenit 14 aprilie [2].

Dar cum se putea determina ora exactă la acea vreme fără ajutorul observațiilor astronomice? În primul rând, era nevoie de o dotare adecvată şi de astronomi care să observe noapte de noapte senină trecerea stelelor la meridianul locului. La început a împrumutat un teodolit pe care l-a instalat într-o sală improvizată. În 1894 achiziționează o lunetă meridiană şi una ecuatorială Bardou, cu obiectivul de 108 mm. Acestora le anexează o pendulă

Fénon de timp sideral, un cronometru sideral Dent şi un altul de timp mijlociu Fénon. Difuzarea era asigurată prin legăturile telefonice pe care le realizează cu C.F.R. (prin gara Filaret) şi cu P.T.T. (prin telegraf central).

Ele vor constitui de altfel nucleul viitorului observator astronomic de pe dealul Filaret.

Luneta meridiană, cu obiectivul de 67 mm, a fost construită de o Societate specializată din Geneva. Iată cum o descrie Hepites în 1893 [3]: „Cei doi cuzineți sunt fixați pe două picioare de fier formând o singură piesă prevăzută cu toate ajustările necesare. Luneta are o mişcare repede şi una micrometrică. Cerc de calaj fixat pe axă. Axa este găurită şi prevăzută cu o mică prismă pentru luminarea firelor. Întoarcerea lunetei se face în mod mecanic. Luneta meridiană a fost instalată pe un bloc de piatră cioplită de 1,10 m de înălțime şi aşezat pe o fundație de beton de 4,50 m de înaltă. De sus până jos baza lunetei este izolată prin ghizduri de stejar de pământul în care s-a săpat locul pentru facerea fundațiunei de beton. Ea se află în mijlocul unei săli meridiane cu o suprafață de 5,3 pe 5,3 dinadins construită din cărămidă aparentă. Acoperişul este de asfalt prevăzut cu o deschidere în tot lungul său." Cu tot limbajul pitoresc al epocii nu putem să nu admirăm rigurozitatea ştiințifică, spiritul tehnic dar şi înțelegerea rolului său ştiințific (Fig. nr. 3).

Aceasta este de altfel prima construcție stabilă din România, special destinată observațiilor astronomice şi ea este astăzi complet restaurată în acelaşi loc unde a existat de la început, în partea de nord a parcului Observatorului de pe dealul Filaret.

La 9 noiembrie 1893 a fost inaugurată o nouă clădire, în stil neogotic, pentru birourile Institutului Meteorologic, în prezența lui Petre P. Carp (1837–1919), ministrul Agriculturii, Comerțului, Industriei şi Domeniilor din decembrie 1891. Clădirea va fi restaurată conform planurilor originale abia în anul 1999. Tot Hepites construieşte în anul 1896 o altă clădire, mai mică: pavilionul de magnetism terestru.

Toate aceste clădiri se află pe terenul fostei moşii a marelui jurist Constantin Bosianu (1815–1882), donat în 1888 Ministerului Agriculturii de către proprietarul din acea vreme, marele filantrop Vasile Paapa (1819–1884) [4][4]. În casa în care a trăit Bosianu, şi ea complet restaurată, este astăzi biblioteca Institutului Astronomic (Fig. nr. 4).

[4] *Testamentul lui Vasile Paapa şi Cuventul de la înmormentare* [rostit de Alexandru Pencovici] [4].

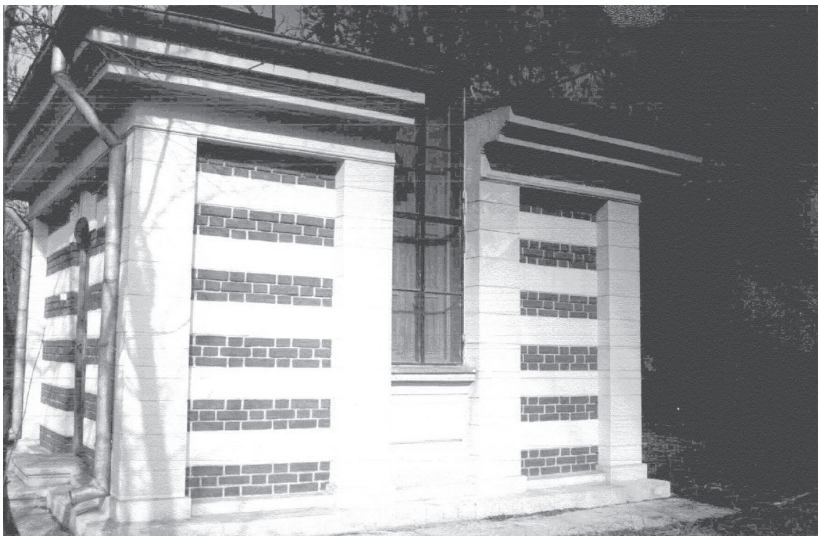

Fig. nr. 3 – Sala mică meridiană.

Fig. nr. 4 – Casa Bosianu.

Cealaltă lunetă comandată de Hepites, luneta ecuatorială Bardou, cu obiectivul de 108 mm, folosită la observarea Soarelui, a fost instalată într-o

cupolă mobilă, pe şină circulară în turnul clădirii, prăbuşit la cutremurul din 1940 şi restaurat după 1990.

La observațiile astronomice, Hepites şi-a asociat câțiva specialişti deosebiți. Cei mai importanți au fost Constantin Căpităneanu (1844–1893) (Fig. nr. 5), căruia îi va păstra o vie recunoştință (exprimată în conferința pe care i-o dedică în 1902) şi Bernard Vermont (1845–1907) (Fig. nr. 6), unul din puținii astronomi profesionişti pe care i-am avut înainte de înființarea Observatorului Astronomic. Prima efemeridă astronomică, scrisă în româneşte şi publicată în 1888, îi aparține. Vermont face observații regulate ale Soarelui, determină ora exactă din observarea ocultațiilor sateliților lui Jupiter, observă bolizi, comete. Toate observațiile sunt publicate atât în țară, în *Analele Institutului Meteorologic al României*, cât şi în străinătate. De la el aflăm că observații astronomice au mai fost făcute în aceeaşi perioadă, de data aceasta de femei: fiica sa Elena B. Vermont, Maria Gogu şi Felicia Boerescu.

Fig. nr. 5 – Constantin Căpităneanu.

Fig. nr. 6 – Bernard Vermont.

Dar Hepites nu s-a limitat la organizarea şi dotarea observațiilor astronomice ci a studiat el însuşi cosmosul. Amintim câteva articole publicate de el: *Scânteierea stelelor* (1880), *Instrumente pentru măsurarea radiațiunii solare în diferitele Observatorii* (1880), *Cometele în 1881* (1881), *Bolidul din seara de 25 august 1881* (1881), *Îndreptarea Calendarului din punctul de vedere*

economic (1898), *Despre Calendar* (1898), *Astronomul Căpităneanu* (1902), *Raport asupra lucrării Păr. C. Tondini de Quarenghi asupra Calendarului, Bolidul de la 1 ianuarie 1906, Durata de strălucire a Soarelui la Bucureşti.*

Remarcabilă rămâne desigur: *O primă încercare asupra lucrărilor astronomice din România până la finele Secolului al XIX-lea*, publicată în Analele Academiei Române, Tom XXIV, 1902. Este anul în care Hepites este ales membru titular al Academiei Române, al cărei vicepreşedinte va fi în intervalele 1910–1913 şi 1919–1921. Este poate cea mai riguroasă istorie a astronomiei scrisă până acum şi cel mai bun memoriu pe care-l putea face cineva în sprijinul înființării unui observator astronomic.

Într-adevăr, ori de câte ori a avut ocazia, în şedinţele Academiei Române sau în fața altor autorități româneşti, el a susținut necesitatea înființării unui observator astronomic. Este interesant că până şi clădirea viitorului observator va fi parcă o copie a Observatorului din Uccle, unde numai el lucrase şi nu contemporanii săi astronomi. (Fig. nr. 7, 8).

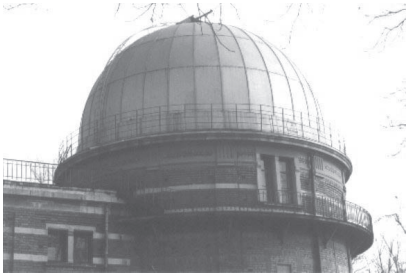

Fig. nr. 7 – Cupola de la Bucureşti.

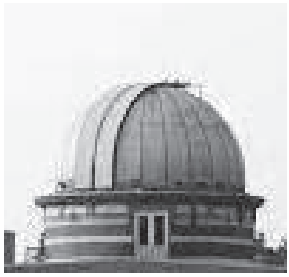

Fig. nr. 8 – Cupola de la Uccle.

Dar iată că, în anul 1908, drumurile celor doi savanți se intersectează. La 1 aprilie 1908, Spiru Haret, în calitatea sa de ministru al Instrucțiunii Publice şi Cultelor semnează decretul de înființare a Observatorului Meteorologic şi Astronomic. Prin numirea lui Nicolae Coculescu ca director al acestui observator, Hepites este înlăturat definitiv de la conducerea instituției pe care el a creat-o şi pentru care s-a luptat atât. Este greu să mai desluşim semnificația acestei decizii după mai bine de un secol.

Hepites era membru activ al Academiei, director al unui institut decorat cu medalia de argint la Paris în 1900 şi cu cea de aur la Bruxelles, în 1901, autor al aderării României la Uniunea Geodezică Internațională,

reprezentant al României la numeroase congrese internaționale de specialitate (Dortmund, Uppsala, Sèvres, Paris, Viena, Liège, Innsbruck, Roma, München, St. Petersburg, Nijni Novgorod, Haga), membru al unor importante organisme internaționale. Era deci firesc ca înlăturarea sa de la conducerea instituției pe care o condusese timp de 24 de ani să se transforme din surprindere în protestul celor mai iluştri reprezentanți ai meteorologiei europene, multe reluate în scrisorile de condoleanțe trimise cu prilejul morții lui Hepites, în 1922, la doi ani după ce reuşise să refacă Institutul Meteorologic, separat de data aceasta definitiv de astronomie.

Drumurile lor s-au separat spre sfârşit. Până şi plecarea lor din lumea aceasta este receptată diferit. La 15 septembrie 1922, Hepites moare subit la Brăila, unde venise să-şi viziteze rudele. Anunțul este făcut de Academie, printre multe altele. Doar scrisorile de condoleanțe primite de la mari savanți din lume mai arătau durerea celor care i-au cunoscut remarcabilele sale realizări de savant şi excepțional organizator.

Haret murise la 17 decembrie 1912, în urma unui cancer, operat fără speranțe de vindecare. Ecoul în presă este imens. Sunt propuse funeralii naționale, ceea ce el nu dorise prin testament. Zeci de coroane, şcolile închise, cursurile universitare oprite, discursuri la cel mai înalt nivel, caleaşca regală în cortegiul funerar, totul dovedea nu numai respectul de care se bucurase el în cursul vieții. dar şi importanța care i se dădea ca om politic, ca fost ministru al educației în trei mandate.

Şi unul şi altul au fost membri titulari ai Academiei Române, şi unul şi altul au lăsat opere ştiințifice remarcabile, în diverse domenii, şi unul şi altul au pus bazele unui Observator astronomic ştiințific, chiar dacă percepția realizărilor lor a fost diferită. Şi unul şi altul pot fi considerați ctitori ai astronomiei româneşti.

Şi pentru a contura şi mai bine portretul celor doi cărturari români, să-i lăsăm pe cei mai apropiați de ei să ne spună cine au fost:

Iată cum îl descrie pe Hepites E. Otetelişanu [6], cel mai fidel şi mai apropiat dintre colegii săi:

„Această bogată activitate nu a fost posibilă decât numai mulțumită perseverenței şi muncii neobosite ce a depus-o în tot timpul vieții sale.

O sănătate robustă, unită cu o mare sobrietate şi cu o putere extraordinară de stăpânire, explică îndeajuns de bine cum de a putut duce la bun sfârşit o activitate atât de intensă şi de variată.

Puterea lui de muncă devenise proverbială pentru colaboratorii săi,

care se întreceau în a fi vrednici de directorul lor, pe care îl respectau şi îl iubeau cu venerație.

Exigent şi extrem de meticulos față de subalternii săi, avea un talent deosebit de a utiliza la maximum aptitudinile şi munca fiecăruia, fără ca vreunul să poată protesta, pentru că toți ştiau că această exigență şi meticulozitate o exercită mai întâi asupra sa.

El a avut prin excelență calități care se cer unui bun organizator, de aceea a putut crea o operă utilă şi durabilă.

Perseverența şi iubirea de muncă sunt cele două calități sufleteşti fundamentale care îl caracterizează pe el şi întreaga sa operă.

Niciodată poate maxima lui Buffon «*le génie n'est qu'une longue patience*» nu s-a potrivit mai bine decât în cazul lui Hepites."

Despre Haret, „om al şcoalei" s-a scris mult. Ne vom opri la cuvintele lui N. Coculescu, cel pentru care Haret a fost model[5]:

„Începându-şi cariera politică prin a propaga reforma învățământului public, căci «ajunsese o nevoie absolută de a se înlocui legea din 1864, din care nu mai subzistau decât fragmente, rămase şi acestea cu totul în urmă», după cum mai târziu avea să se exprime în raportul către M.S. Regele, ajunge în puțin timp prin a-şi înfățişa problema întreagă a învățământului cu toate urmările ce puteau decurge pentru dezvoltarea şi înălțarea statului român. Simțise în adâncul sufletului său că instrucțiunea e principala condițiune de forță şi de siguranță pentru o țară şi că ea se găsea la noi în suferință. [...] Adânc mâhnit în preocuparea sa din cauza numărului foarte restrâns al ştiutorilor de carte şi că starea aceasta îngrijitoare nu mai poate dăinui [...] îşi îndreaptă mai întâi atențiunea asupra şcoalelor normale [...].

Aşa încât, după ce dnul Haret, printr-o lucrare de încercare în ştiință, dar o lucrare de aşa valoare încât şi astăzi este citată în cele mai însemnate tratate de Mecanică cerească, şi-a legat numele alături de cei mai iluştri matematici, tot astfel, pentru operele sale politice, izvorâte dintr-un patriotism adânc şi luminat, istoria nepărtinitoare a neamului îl va aşeza alături de bărbații de stat cei mai de frunte."

Acesta a fost poate şi motivul pentru care Haret, în calitatea sa de ministru al instrucțiunii publice, abonează toate şcolile de la sate la revista

---

5 *Sărbătorirea profesorilor Sp. Haret şi D. Emmanuel pentru 25 de ani de activitate profesională*, alcătuită de Nicolae I. Georgescu, Bucureşti, 1907.

Orion care va apărea în 1907, dar îşi va înceta apariția odată cu moartea protectorului astronomiei.

Alături de toți cei ce-i continuă opera, cercetători sau dascăli, le vom purta recunoştința pe care o merită pentru cărămizile pe care le-au pus la temelia culturii româneşti dar şi acestei ştiințe, astronomia, în România [7].

Bibliografie selectivă:

ŞTEFAN C. HEPITES

Fapte sciințifice diverse. Inscripțiunea de pe mormântul lui Newton, Revista sciințifică, Bucureşti, XI (1880/81), p.317

Scânteerea stelelor, Revista sciințifică, Bucureşti, X (1879/80), pp. 356–362, 371–380.

Cometele în 1881, Revista sciințifică, Bucureşti, XII (1881/82), pp. 118–122, 180–187.

Teoriile cometare (Extras din "Conferința asupra Cometelor", ținută la Brăila în ziua de 21 iunie/2 iulie 1881), Revista sciințifică, Bucureşti, XII (1881/82), pp.139–143, 149–154, 232–236, 249–254.

Bolidul din seara de 25 august 1881 st .n. văzut la Brăila [Notă]

Analele Acad. Române. Desbaterile. Bucureşti, Seria II, IV (1881/82), p.123.

Idem, seria II, VII (1884/85), p. 228.

Ora oficială, Revista pădurilor, Bucureşti, VII (1892), pp. 341–343.

(*Discurs rostit în ziua de 28 octombrie 1893 cu ocaziunea inaugurării clădirilor noi ale Institutului Meteorologic al României din Bucureşti – Filaret*), Jurnalul Societății Centrale Agricole din România, Bucureşti, III (1893), 6 noiembrie, pp.1–2.

Memoriu adresat Domnului Primar al Capitalei pentru transmiterea orii oficiale, Analele Institutului Meteorologic al României, Bucureşti, VI (tip.1893), pp. A 36–A 38.

Referatul Direcțiunii Institutului Meteorologic, pentru comunicarea orei oficiale, adresat Domnului Ministru al agriculturii, industriei, comerciului şi domeniilor I Deciziunea Ministerială în această privință. Analele Inst. Meteorologic al României, Bucureşti, VI (1890 (tip. 1893), pp. A 35–A 36.

*Despre eclipsa de soare din 16 aprilie 1893 st. n. şi participarea lui N. Coculescu la lucrările din Senegal pentru observarea eclipsei…*Analele Acad. Române, Desbaterile. Bucureşti, Seria II, XVI (1893/94), pp. 36–37.

Raport asupra lucrărilor Inst. Meteorologic (al României) în anul 1894… Analele Inst. Meteorologic al României, Bucureşti, IX (1893) (tip. 1895), pp. A 1-A 62.

Durata strălucirii soarelui în Bucureşti. Durée de l'éclairement du soleil à Bucarest. Analele Institutului Meteorologic al României, Bucureşti, XI (1895) (tip.1896), p. B 49–B 58

Materiale pentru climatologia României. III. Durata strălucirii soarelui la Bucureşti, Analele Acad. Române. Memoriile Secțiunii ştiințifice, Bucureşti, seria II, XVIII (1895/96) (tip. 1897), pp. 1–7.

Îndreptarea calendarului din punct de vedere economic. Buletinul Ministerului agriculturii, industriei, comerciului şi domeniilor, Bucureşti, IX (1897/98), partea II, p. 269–279

Raport asupra lucrării lui Cezar Tondini de Quarenghi asupra reformei calendarului. Analele Acad. Române. Desbaterile, Bucureşti, Seria II, XX (1897/98), pp. 171–174.

Despre calendar, Gazeta Săteanului., R. Sărat, XV (1898/99), pp. 170–172.

Raport prezentat Academiei Române asupra memoriului „Cercetarea critică a celor două principale obiecțiuni aduse în contra adoptării calendarului occidental sau gregorian" de Cesar Tondini de Quarenghi. Analele Inst. Meteorologic al României, Bucureşti, XIII (1897) (tip. 1899), pp. B 25–B 27.

Proiect de lege pentru introducerea calendarului apusean drept calendar al statului în viața civilă, Buletinul Societății de sciințe, an IX, No. 1, Bucureşti, 1900, autori: D. Bungetzianu, N. Coculescu, Sp. Haret, Şt. Hepites, E. A. Pangrati, G. Țițeică, M. Ianculescu, D. Emmanuel, C. Miclescu, D. Mirescu.

Eclipsa de soare de la 15/28 mai 1900 la Bucureşti, Gazeta Săteanului, Bucureşti, XVII (1900/01), p. 69.

Astronomul Căpităneanu. Conferință ținută la Soc. Geografică Română în şedința din 3/16 martie 1902, Bucureşti, 1902, 30 p.

O primă încercare asupra lucrărilor astronomice din România până la finele secolului al XIX-lea. Analele Acad. Române. Memoriile Secțiunii ştiințifice, Bucureşti Seria II, XXIV (1901/02), pp. 451–610.

Rectificare la memoriul „O primă încercare asupra lucrărilor astronomice din România până la finele secolului al XIX-lea", Analele Acad. Române. Desbaterile, Seria II, XXV (1902/03), pp. 54–55.

Activitatea solară şi meteorologia. Discurs prezidențial de deschidere a celui de al IV-lea Congres al Asociației române pentru înaintarea şi răspândirea ştiințelor, (ținut) la Craiova (în) 25 septembrie/8 octombrie 1905.

Raport despre lucrarea „Tratat elementar de astronomie, Bucureşti, 1903" de N. Coculescu, Analele Acad. Române, Desbaterile, Bucureşti, XVII (1901/04) (tip. 1905), pp. B 293–B 316.

Despre bolidul de la 1 ianuarie 1906 st. n. în România, Analele Acad. Române, seria II, Bucureşti, XXVIII (1905/06), pp. 339–344.

Raport asupra lucrării „Credințele țăranului român relativ la fenomenele cereşti şi meteorologice" de Ion Otescu. Analele Acad. Române. Desbaterile, Bucureşti, Seria II, XXIX (1906/07), p. 93.

Raport asupra lucrării „Nouă teorie cosmogonică. Ed. II-a, Bistrița, 1907" de I. Corb,. Analele Acad. Române, Bucureşti, Seria II, XXX (1907/08), pp. 23–24.

Asupra cometelor şi despre cometa Halley. Analele Acad. Române. Desbaterile, Bucureşti, Seria II, XXXII (1909/10), pp. 125–134.

Raport asupra lucrării „Curs de cosmografie" de I. Otescu, Analele Acad. Române. Desbaterile, Bucureşti, Seria II, XXXII (1909/10), pp. 401– 405.

Raport asupra lucrărilor „Cometele, eclipsele şi bolizii ce s-au observat în România între 1382 şi 1852" şi „Planeta Venus în 1911" de Victor Anestin, Analele Acad. Române. Desbaterile, Bucureşti, Seria II, XXXIV (1911/12), pp. 65 – 66.

Mémoires et notes scientifiques parus dans les publications de l'Académie Roumaine. ...V. Astronomie..., Bulletin de la Section Scientifique de l'Académie Roumaine, Bucureşti, I (1912/13), pp. 259 – 264.

Spiru Haret (Nécrologue), Bulletin de la Section Scientifique de l'Académie Roumaine, Bucureşti, I (1912/13), p. 49.

Prezentarea lucrării „L'oeuvre d'Henri Poincaré. L'Astronome" de A. Babeuf, în care este citat şi profesorul român Spiru Haret. Analele Acad. Române. Desbaterile, Bucureşti, Seria II, XXXVI (1913/14), p. 34.

Crearea Fundațiunii "d'Henri Poincaré" (Notă). Analele Acad. Române, Bucureşti, Seria II, XXXVII (1914/15), pp. 4–5.

Efemeride astronomice pe anul 1915, Bucureşti, 1914, 89 p.

Al nouălea satelit al lui Jupiter (Notă). Buletinul Soc. Române de Geografie. Bucureşti, XXXVI (1915) (tip. 1916), pp. 746–747.

SPIRU HARET

Lucrări de interes astronomic:

- *Quetelet, Elemente de astronomie*, tradus de Spiru C. Haret. Ediținea Societății, „Junimea", Iaşi, 1873; IV + 220 p. + 3 f.pl.
- *Asupra acceleraţiei seculare a Lunii*, memoriu prezentat în şedința publică a Academiei Române din 4 aprilie 1880.
- Teza de doctorat: *Sur l'invariabilité des Grands axes des orbites planétaires,* vol. XVIII des Annales de l'Observatoire de Paris, 30 ianuarie 1878.
- *Pata cea mare roşie de pe planeta Jupiter*, Analele Academiei Române, Tom XXXIV, Memoriile Secț. Ştiințifice, no. 17.
- *Despre meteorul luminos de la 30 noiembrie 1912*, Bucureşti, 1912.
- *Henri Poincaré*, comunicare la Academia Română în şedința de la 9 noiembrie 1912, Bucuresci, 1912, 11 p. (Extras din Analele Academiei Române, seria II – t. XXXV, Academia Română).
- *Astronomia populară*, „Natura", vol. VI, nr. 8, 1911, p. 257.

Bibliografie generală:

[1] Botez Elvira, *Spiru C. Haret şi Ştefan C. Hepites – vieți paralele*, Academica, 2002, 12, nr. 2, pp. 72–73.

[2] ***, Monitorul oficial nr 274/6 martie 1919.

[3] ***, A*l şaptelea raport asupra lucrărilor Institutului Meteorologic în anul 1893 adresat domnului ministru al Agriculturii, industriei, comerțului şi domeniilor de către Directorul Institutului.*

[4] ***, *Testamentul lui Vasile Paapa şi Cuventul de la înmormentare*, [rostit de Alexandru Pencovici]. Bucureşti (Stab. grafic Socecu & Teclu), 1884.

[5] Florinescu Aurelian, *Ștefan C. Hepites 1851–1922,* Editura Academiei R.P.R., 1964.

[6] Otetelişanu E.*, În memoria lui Ștefan C. Hepites 1851–1922, creatorul şi primul director al Institutului Meteorologic Central din România (1884–1908). Viața şi activitatea sa,* Bucuresci*,* Tipografia Curții Regale F. Göbl şi Fii, 1923.

[7] Stavinschi Magda, *Astronomia şi Academia Română*, Editura Academiei Române, 2016.

EVOCĂRI